

SINKÓ ERVIN REGÉNYEI (III.)

BORI IMRE

4.

Jogosan feltételezhetjük, hogy az *Optimisták* folytatásának a kérdése foglalkoztatta Sinkó Ervint az 1930-as évek derekán, sajátos körülményeivel magyarázhatjuk ugyanakor, hogy éppen abban a művészi formában valósította meg, amelyet a *Tizennégy nap* című regényében szemlélhetünk. Magától az írótól tudjuk, hogy Sallai és Fürst kivégzésének témáját eredetileg drámaként akarta megírni,¹⁰⁷ és Kun Béla sugallatára fordult figyelme a regény-műfaj felé, most már az *Optimisták* írása közben szerzett tapasztalatok birtokában, és a moszkvai találkozások élményének a hatása alatt. Különösképpen, hogy a magyarországi munkásmozgalom e tragikus eseménye éppen az *Optimisták* írásának az idején játszódott le, szinte kézenfekvő volt tehát, hogy a *Tizennégy nap* történetébe egy regény írásának a kérdését is beépítse, újra felvesse a politikai cselekvésnek a kérdését, amely az *Optimisták* írása közben is foglalkoztatta, de most már a kritikának sokkal erőteljesebb felhangjaival, mint amilyenre a harmincas évek elején még képes volt, hiszen itt nem krisztianizmusának kialakulástörténetét kellett ábrázolnia, hanem a vele való szakítás folyamatát, mert a *Tizennégy nap* cselekményének fonalát ott vette fel, ahol tulajdonképpen az *Optimisták* utolsó fejezeteiben megszakította. Sallai Imre és Fürst Sándor kivégzésének ténye mindenképpen mély és tartós hatást gyakorolt Sinkó Ervinre, belejátszott a cselekvés kérdéséhez való viszonyának revíziójába, és új megvilágításba helyezte a húszas években megtett útját is — természetesen látszott tehát, hogy egyetlen regény keretébe foglalja őket, egyúttal (mintegy antdatálva) moszkvai találkozásainak élményéről is beszámoljon az emigráns lét tragédiáját sejtető módon. Széles körű vizsgálat tárgya lehet ugyanis a *Tizennégy nap* eszmei módosulásának a kérdése, éppen a mű irányzatossága szempontjából. Joggal merül fel a kérdés: ugyanaz a szándék vezette-e tollát a regény utolsó „napjait” írva, mint amelyik a regényt

¹⁰⁷ Egy regény regénye. I. 200.

elképzelte? Tudjuk, 1936 őszén Moszkvában kezdte írni, majd Párizsban folytatta, és 1939 őszén a mű első tizenkét fejezetével volt kész. ¹⁰⁸ Szarajevóban és Drvaron intenzíven dolgozik a szövegen. 1940. január 13-án ¹⁰⁹ például „Az öreg Domonkos a fiatalok szobájában” jelenetet írja, és azon elmélkedik, hogy „hol a határ az erotikus és az obszcén között?”, s ez már a „Július 27.” című fejezet első, Lábujjhegyen című része, a következő (A véres ing) február 17-én ¹¹⁰ készül, míg a Tarka világ című július 29-én ¹¹¹ fejezi be, augusztus 5-én pedig a Klamn Jani—Megyery Ila jelenet foglalkoztatta, amely már a regény zárórésze. A kézirat végleges alakját 1942 tavaszán nyeri el (közben bizonyos fejezetek helyét is felcserélte), ezért írta regénye alá a „Moszkva, 1936 őszén — Drvar, 1942. május 4.” kelteztést. Jelentős történelmi változások ideje ez a *Tizennégy nap* szövegével eltöltött hat esztendő. Az első derűs és várakozásokkal teli moszkvai napokat borongósabbak váltják fel. Még Kun Béla biztatja, hogy a Sallai—Fürostémájára regényt írjon, de mikor írni kezdi, Kun már nem tagja sem a Kommunisták Magyarországi Pártja vezetőségének, sem a Kominternnek ¹¹², a szerző pedig 1937. április 14-én destruktív kétségekkel a szívében hagyta el Moszkvát, ¹¹³ de Párizs sem a régi már, amikor visszatekint, hogy a II. világháború kitörése után előbb Szarajevóban, majd a boszniai Drvaron telepedjék meg. Itt éri Jugoszlávia összeomlása, a szeme előtt játszódik le a népfelkelés Drvaron, közben megjárja Knint és Splitet is menekülteként, él a partizánosztatok felszabadította városban és olasz, valamint usztasa megszállás alatt éppen a *Tizennégy nap* szövegének gondozása idején.

Ennyi eszmei, történelmi krízis hatása alatt nyilvánvalóan háttérbe kellett szorulnia a Sallai—Fürostémának, noha a regény főhősének, Bollert Mihálynak, a „szituációját” az írónak kellett megélnie már Moszkvában a regény írásának idején, 1940 tavaszán Szarajevóban ¹¹⁴, amikor politikai aktivitásának sem külső, sem belső, lélektani feltételei nincsenek meg, majd Drvaron, ahol nem mehet be a munkásotthonba, a népi forradalomnak pedig csak szemlélője még a regény befejezésének hónapjaiban is. S valóban: a Füstök kivégzésének megakadályozására indított akció kérdése fokozatosan háttérbe szorul a regényben, Kovács elvtárs felbukkanásával Bollert szobájában pedig egyenesen elhalványodik, hogy helyét a forradalmárok belső és külső emigrációjának az elemzése foglalja el, az 1919-es „optimista” nemzedék sorának kérdése Magyarországon és külföldön a húszas években és a harmincas évek elején — az emigrációs létezés elleni vádbeszéd szenvedélyes hangsúlyaival. A rossz lelki-

¹⁰⁸ Uo. II. 373.

¹⁰⁹ Honfoglalás előtt. Újvidék, 1976. 26.

¹¹⁰ Uo. 58.

¹¹¹ Uo. 100.

¹¹² Munkásmozgalomtörténeti Lexikon. Bp. 1972. Kun Béla. 290—291.

¹¹³ Egy regény regénye. Újvidék, 1961. II. 292—293.

¹¹⁴ Honfoglalás előtt. Újvidék, 1976. 23

ismeret regényévé válik tehát végül is a *Tizenégy nap*. Bollert a „politikai cselekvés lelki feltételeiért” harcol magában, Kovács elvtárs pedig a szemünk előtt válik disszidenssé, reprodukálva annak a Bonyhádynak az esetét,¹¹⁵ akiről Bollertnek mesélt a maga helyzetét világitani meg. Az is nyilvánvaló, hogy Sinkót az emberi sorslátásban nem a Fürsték „tizennégy napja” befolyásolta, hanem a „kibic-szituációnak” a felismerése (ebbe szorult ugyanis krisztianizmusával a húszas években), felszámolásának a vágya, ebből következően pedig az emigrációs lét tragikumának az átérzése, amiről Kovács elvtárs, Bollert regényével megidézt egykori társa, beszél a *Tizenégy nap* legszenvedélyesebb monológjában: „A szörnyeteg: ha a tény, hogy emigrált vagy, külső tényből belsővé, uralkodó, állandó lelkiállapotoddá válik, ez a szörnyeteg, ez. Mert akkor egyszerre börtönnek érzed a világot, mindenütt mindig úgy vagy, hogy másutt szeretnél lenni... Az embernek önmagában nem lehetnek gyökerei; a gyökérnek föld kell, tartósan egy másik ember sem pótolja a földet, az objektív valóságot, mint... mint amilyen objektív valóság a párt. Aki egyszer a pártra tette az életét, az, ha aztán a pártból kiesik... úgy végzi, mint Liza, vagy úgy, mint Bonyhád, vagy úgy...”¹¹⁶ Mint végzi majd Kovács elvtárs, toldhatjuk meg a monológ megtört mondatát, aki megtagadja, hogy a párt utasítására elhagyja Magyarországot.

A *Tizenégy nap* — a hangsúlyeltolódások miatt — nem Sallai és Fürst „tizennégy napjának” a regénye, hanem Bollert Mihályé és Kovácsé, részben pedig Kámm Andrásé, aki magára veszi a Sallai véres Nessus-ingét, és Olgie, a két fiatalé, akinek szívében a két forradalmár kivégzésének napján egyszerre virágozik ki a politika és a szerelem. Egy évtized regénye tehát a *Tizenégy nap*. Valójában a bécsi Barakkországban indul, ahonnan Bollert, a krisztianus már a húszas évek elején disszidál, szakítva a kommunista mozgalommal, s ahol Kovács ott maradt, hogy tíz esztendő múltán kilépjen Bollert „regényben regényének” lapjairól és élőszóval fejezze be a történetet, amit Bollert kezdett róla szólni regényét írva. Sinkó ugyan párhuzamosan próbálta vezetni a Fürsték letartóztatása megindította cselekménysort és Bollert regényírói munkájának ábrázolását, s a kettőt Bollert aktivizálódásának tett-csomóival össze is kötötte, elmondva, hogy Bollert küldi a hírt a világba a letartóztatásokról, ő juttatja el Sallai véres ingét is a védőügyvédhez, az író figyelme azonban mind makacsabban a Bollert emberi és írói kérdésein inszisztált, a cselekvés problémáját cserkészte körül, de most már nem „Hebbel Juditjának utolérhetetlen szépségű szavaival”¹¹⁷ megfogalmazott kérdésként veti fel, hanem az „írástudók árulásának”¹¹⁸ akkori-

¹¹⁵ *Tizenégy nap*. Újvidék, 1950. 374—376.

¹¹⁶ Uo. 374.

¹¹⁷ Lukács György: *Utam Marxhoz*. Bp. 1971. I. 197.

¹¹⁸ Babits Mihály: *Az írástudók árulása*. Nyugat, 1928. II. 355—376. Valamint az ezzel kapcsolatos sajtóvita, amelynek nyomán és további gyűrűzésével a Benda-féle jelentés átalakult az árulás jelentésszintjén is, a felelősség kérdésének a bevonásával is.

ban olyan hangos dilemmájaként, amelyet majd Babits Jónás-verse fogalmaz meg a némaság cinkosságát feltételező tényének hangsúlyozásával. A Fürsték „esete” Sinkónak már nem intim élménye, azt a kívülálló szemével nézi, egy mondata pedig a distanciát egyértelművé teszi („Újabb pokolgépes merényletek készülnek — áll a magyar újságokban...”),¹¹⁹ de a legszemélyesebben érdekelt Bollert Mihály kérdésében, akire ugyan nem ruházta az *Optimisták* Blahájának sorsát, de a Blahalelkiség jellemzőivel megajándékozta. A *Tizenégy nap* az ezzel a lelki séggel való küzdelem regénye: a „S mégis az egyetlen út”¹²⁰ című tanulmány szerzője indul csatába az első napon az oly kritikus tizenégyből, hogy az „erőszak és erkölcs viszonyának” taglalását elhagyva a meddő évek után a cselekvés lehetőségének induljon az ostromára, még ha ez a cselekvés egy regény írása csupán. „Sokáig, a legutóbbi idő-kig csak keresgélt. Marx után Tolsztoj, forradalom után vallás meg metafizikai légturna — mindez, ahogy most látni vélte, csak bizonyítéknak kellett, bebizonyítani Bollert Mihály előtt, hogy Bollert Mihály nemcsak egy szobát vagy alkalmasint egy vasúti ülőhelyet foglal el, hanem hogy van egy hely, melyet az emberi közösség életében is pótolhatatlanul épp neki kell betöltenie... Nem fogyott ki a magához intézett kérdésekből, melyek mind csak azt bizonyították neki, hogy Bollert Mihálynak végre immár érdemes Bollert Mihályként élni, csak híven ki kell tartani elhatározása mellett, az úton, melyet a mai nappal kezdett meg; filozófiai elméletek helyett igazat írni...”¹²¹ De érzékeli, hogy a metafizikus bizonyítékok nem elégítik ki. Egy esztendővel azelőtt, 1931-ben még úgy látta, hogy neki van igaza Ondi Sándor kivégzésével kapcsolatos állásfoglalásában: „Bollertnek a kötél az Ondi Sándor fiatal nyakán bizonyíték lett, bizonyíték arra, hogy Tolsztojnak és Bollert Mihálynak van igaza s ez utóbbi nem tehet róla, hogy a világ nem akarja belátni az ő igazát. A világ csak erősebb, de igaza nincs: igaza csak annak van, ki minden erőszakon alapuló intézményt tagadva a szeretetben látja az emberiség felszabadításának egyetlen lehetséges útját.”¹²² De nem vigasztalta már Tolsztoj, Gandhi, Buddha, Krisztus — a krisztianista „vallás” profétája közül egyik sem, mert mint 1932-ben már vallja, a „nem szabad semmiféle erőszakot alkalmazni — elégtelen közeg az élethez, mert csak tilalom.”¹²³ Sinkó kitűnően ismeri hősének „szituációját”, hiszen ezt jellemezve eszmélete önköréből nem is kellett kilépnie. „Harcolni kell? — töpreng hősével együtt. — Ez ugyan igenmondás az élet adott feltételeihez, de mit tegyen az ember, akit mint őt, Bollertet, épp az élet adott feltételei tesznek képtelenné az

¹¹⁹ *Tizenégy nap*. Ld. a 115. számú jegyzetet. 7.

¹²⁰ Uo. 13.

¹²¹ Uo. 19.

¹²² Uo. 23.

¹²³ Uo. 24.

igenlő állásfoglalásra. Határozatra képtelen, meddő hánykódás ez, jobbról igenek, balról nemek pofoznak s nincs amin megállni tudj.”¹²⁴

Sinkó hőse (s maga Sinkó) ebben a holtpont-helyzetben kezd önéletrajzi regény írásához: Sinkó Ervin 1932-ben az *Optimisták*on dolgozik, a *Tizennégy nap* hőse a bécsi emigrációs életről kezdi regényét írni — éppen ezért nem is lehet a Bollert „regényét”, de a keret-regényt sem az *Optimisták* kontextusa nélkül olvasni, ennek indítékait is felfedi a Bollert Mihály szándékát jellemző néhány mondat:

„Vallomást akart tenni, olyan vallomásokat, amelyeket, ha Bollert Mihály meg nem tenne, senki más nem tehet meg. S nem azért írni meg ezt az önéletrajzot, hogy valamely eleve feltett tantételt mutasson be, hanem azért, hogy láthatóvá tegye a valóságot, mely talán nem más, mint a tragikusan járhatatlan utak összege, a lélek szempontjából dzsungel és semmi köze sincs a gondolatok parkírozott világában kimesterkélt igazságokhoz. Mások számára regény lesz s csak ő fogja tudni, aki inkognitóban marad, hogy számadások könyve ez...”¹²⁵

Új kvalitás ez a „láthatóvá tenni a valóságot” szándék Sinkó Ervin szépprózájában, meghaladása is a krisztianista esztétikájában uralkodó „empíria”-igénynek, amely az írói irányzatosság szolgálatában állt. A *Tizennégy nap*, írója hirdette elve szerint, a tendenciáról való lemondás nevében született, a hősöket az író nem *vezeti*, csak *követi*, miután megteremtette őket,¹²⁶ mintegy annak bevallásaként, hogy nincs hatalma a valóság olyan megjelenési formái felett sem, mint amilyenek egy regény hősei, függetlenül attól, hogy ezek a hősök az író lelkében leledzettek. Kulcsfontosságú tehát Bollert Mihály alább következő digressziója. Sinkó intim írói vallomásaként is olvashatjuk:

„Ha valaki az elmúlt életét irodalmi anyagnak választja, akkor az embereket, akik az életébe belejártak, asszerint alakítja, átalakítja őket, hogy láthatóvá tegye bennük azt, amit ő a korszakban és a karakterekben, melyekről ír, lényegesnek vél. Egy emberből kettőt, háromból meg egyet formál s ha egyszer már megvannak, akkor az alakok a maguk viszonyainak és jellemüknek törvényei szerint önállóan kuszálják sorsuk fonalát s az író már nem vezeti, hanem csak követi őket.”¹²⁷

Így követi és figyel az író Bollert Mihályt, „beszédes költői álarcát”, életben és irodalomban, aki arra vállalkozik, hogy felmérje és vizsgálja, „hogy folytatódott és hogy fog folytatódni életük” azoknak, akikkel együtt volt a forradalomban, majd a bécsi Barakkországban — Kovácsé elsősorban, aki a Bollertétől merőben különböző pozíciót foglalt el, és Sallaié, akit ugyancsak Bécsből ismert még. Mindegyiküket a cselekvés kérdése foglalkoztatta, s hogy kitessék, mennyire összefüggnek az egy-

¹²⁴ Uo.

¹²⁵ Uo.

¹²⁶ Uo. 230.

¹²⁷ Uo.

mástól különböző feleletek, s mi több hogy az író szerint csak „tragikusán járhatatlan utak” vannak, legalábbis az 1919-es nemzedék számára, azt a *Tizennégy nap* hősei sorsának összefonódottsága, még inkább pedig sorsuk alakulásának rajza hirdeti. A felakasztott Sallai, a krízises tizennégy nap idején a Pártból disszidáló Kovács, a regényben éppen csak nevével szereplő Karikás Frigyes, akinek sorsa tragikus végét Sinkó legfeljebb sejtette, de bizonyosan nem tudhatta Drvaron, a második világháború kelles közepén, végül Bollert, aki Sallaiék tizennégy napja idején felismeri a „szenvedélyes kibic”¹²⁸ helyzetét, amely nem más, mint a „hütlenségnek egy szenvedélyesebb formája”,¹²⁹ végső tanulságként pedig meglátja, hogy „azok közé tartozik, akik a legyőzöttek”.¹³⁰ Pedig nem a nagy gondolatot kereste a krízises két hét folyamán, hanem a cselekvési lehetőséget, mert „megcáfolhatatlan és igazán cáfoló erejű csak a cselekedet lehet, valami, ami faktumot terem, mint faktum a kő, a nap, a kenyér, a hús és a vér”.¹³¹ Felszabadultnak, boldognak érzi magát egy pillanat erejéig, amikor azt a feladatot kapja, hogy értesítse a külföldet Sallaiék letartóztatásáról, és öröm számára kövel dobálni meg az ablakokat egy tüntetés során. Ő is, mint Éliás próféta a barlangjában, „a cselekvésre hívott, a tévő emberről álmodik, aki ha felemeli a karját, megállítja a napot”.¹³² Sinkó a regény sors-variációival kapcsolatban nem feledkezett meg a szociáldemokrata munkásvezérről sem. Klamm Márton alakja az író leplezetlen ellenszenvét is legyőzve nő például egy Bollert fölé, talán mert éppen a Peyer Károly alteregójának rajzában érvényesül leginkább az az „ironikus tárgyilagosság”, amelynek lehetőségét a *Tizennégy nap* mondataiban próbálgatta. Klamm, aki valamikor arról álmodott, hogy vörös szegfűvel gomlyukában lesz képviselő, a harmincas évek elején már „kilátástalannak tudott minden küzdelmet”,¹³³ becsapottnak érezte magát, pedig valamikor egy vasbotos tüntetés hőse volt, aki a Nemzeti Kaszinót ostromolta. Csalódott magában, csalódott a munkásságban, amely már „egészen senkinek sem tud hinni”.¹³⁴ Tudatában a forradalom már messze van (ellentétben a „fiatalemberekkel, akik Moszkvában és halott forradalmárok könyveiből formálják a hazai erőviszonyokról a nézeteiket”¹³⁵), éppen ezért Sallai visszatérése Magyarországra „esztelen kihívásnak” tűnt szemében, nem is érti tehát azokat, akik áldozathozatalra készek, a mártírságot vállalókat, ilyen módon Sallaiékat sem, mondván, hogy „semmilyen mártírium nem bizonyíték egy ügy igazsága mellett”.¹³⁶ Mert az emberek élni akarnak és nem meghalni. Klamm a kompromisszumok embere. „Kihívni

¹²⁸ Uo. 397.

¹²⁹ Uo. 427.

¹³⁰ Uo. 431.

¹³¹ Uo. 167.

¹³² Uo. 189.

¹³³ Uo. 27.

¹³⁴ Uo. 151.

¹³⁵ Uo. 253.

¹³⁶ Uo. 449.

a reakciót — érvel —, az temperamentumos gesztus, de a mi dolgunk, a legtöbb, amit ma elérhetünk, hogy átmentsük magunkat jobb időkre, ha kell mozdulatlanul, téli álomban, mint a medve. Nem elvhűség, nem hősiesség, hanem ez, csak ez a politikai probléma.”¹³⁷

Nincs is az egy Selmeci Paliné, Domonkos Annán kívül, aki tetteivel feleselne a Klamm Márton szociáldemokrata türelmes magatartásával. Ő ugyanis pontosan azt képviseli, amit Klamm is emleget. Anna vallja, hogy „ha valaki már nem kockáztat mást, csak a saját bőrét, akkor nyugodtan megpróbálhatja a lehetetlent is”.¹³⁸ Ezt bizonygatja Klamm is: „Aki egyedül csak a maga bőrét kockáztatja, az téhet kedve szerint... Az hűségből akár örültségeket is elkövethet.”¹³⁹ Ő a *Tizennégy nap* egyetlen valóban cselekvő hőse, a lírai dallama ennek a regénynek, aki erotikus bűvkörébe tudja vonni az embereket:¹⁴⁰ a politika és a szerelem egységét éli, s férjét 1932. július 27-én reggel meztelen teste mellől viszi el a rendőrség. Nem véletlenül szólal meg az Anna dallama ebben a regényben, és benne (először Sinkó szépprózájában is) az erotika a maga tisztaságában. Bollertnek, ezt látva, a bécsi barakktábor forradalmárainak „kibogozhatatlan szerelmi komplikációi” jutnak eszébe, „melyek éppúgy megoldhatatlanok voltak, mint az életük minden más vonatkozásban is”.¹⁴¹ Hogy milyen fontos szerepet szánt Sinkó éppen a szerelem-motívumnak, az is bizonyítja, hogy a „rabbinak” becézett Klamm Janit a Megyery Ila karjába viszi (Klamm Márton is szemet vetett rá), aki azonban a belügyminisztérium embere — testét és lelkét egyaránt prostituálja, míg Klamm Andrást (a krisztianus Bollert tanítási megzavarta és tétovázó, zavaros Jani ellenében) Olgi szerelmével ajándékozta meg a regény utolsó fejezetében, amely még maga a testelenség. Ők a legfiatalabb forradalmárnemzedék képviselői a műben.

Ahány hős, annyi sors- és jellemképlet a *Tizennégy napban*, és Sinkó alakteremtő fantáziájának, „életes” emberlátásának kivételes példája ez a szemünk előtt felvonuló ember-galéria. Itt is bizonyosságát látjuk a már az *Optimisták* lapjain megfigyelt ténynek: az író mellékalakok rajzában remekel elsősorban. Selmeci Pali, Kende Gábor és felesége, lányuk, Teréz, vejük, Hanzi, Megyery Ila, Hahn Sámuel és családja, azután Kemény tanár úr — a XX. századi egyetemes magyar regényirodalom emberképei közé sorolható művészi teljesítmények. Ők nem az eszmék, hanem az élet megszállottjai. Ők azok, akik élnek és élni szeretnének csupán, éppen ezért, amikor a regényben színre lépnek, az olvasót a valóság levegője csapja meg. Egy Selmeci Pali menekülni vágyása a forradalmi sors elől éppen úgy emberileg hiteles, mint amilyen a Kende Gábor halálba menekülése lelkiismeret-furdallásai elől, vagy Kemény

¹³⁷ Uo. 306.

¹³⁸ Uo. 177.

¹³⁹ Uo. 306.

¹⁴⁰ Uo. 343.

¹⁴¹ Uo. 180.

tanár úr igazságérzetének tragikomikuma, a naiv Teréz és rafinált Me-gyery Ila spontán reakciója.

S ott van a *Tizennégy nap* lapjain Bollert Mihály regényének, ennek a regényben regénynek az „árnyvilága”, a bécsi Grinzing, ahol a Tanács-köztársaság cselekvő emberei tengődnek a meddőség nyomasztó és ma-gánossá tevő érzetével, mert — miként Bollert meghatározza — „nem találunk feladatot magunknak”. „Mindegyik más és más — magyarázza Bollert —, csak egyben egyformák: mind szegények, földönfutók és mindegyiknek kell egy igazság, egy hazugság, valami, hogy kibírja az életét, amelyikkel igazában nem tud mit kezdeni...”¹⁴² Sinkó regénye eszmei szférájának mélyébe világít hősenek az a regény-magyarázata, amelyet a bécsi földönfutókkal kapcsolatban a harmincas évek emberi helyzetéről mond. Szerinte nemcsak a bécsiek a földönfutók, hanem Magyarországon is mindenki, ezért rossz a közérzet az embereknek, és nincs is más feladat, mint megmutatni, hogy éppen ilyen az élet, tiltakoz-ni kell ellene. „Mindenkinek meg kell találni a formát, hogy ő legha-tásosabban hogyan tiltakozhat.”¹⁴³ Ebből a kísértetvilágból toppan elő Kovács Péter mintegy a regénye varázsszavára, hogy életsorsával példáz-za Bollertnek, mit érlel annak a sorsa, aki kommunista maradt, de éppen válsága mélypontján áll. A kiábrándultság Bollert megélte érzésével ké-szült a Pártból disszidálni: a tétlenség, a frakciós harcok, a hétköz-napi pártélet, a pártfegyelem mind-mind napszámomunkát revelál, a „világmegváltó kerubini roham, és a tőle elválaszthatatlan kerubini mo-rális, intellektuális problematika”¹⁴⁴ nem időszerű már. Bollert itt döb-benteti az író arra, hogy a maga „kibic-szituációja” alig különbözik a Kovácsok „nézni a sztrájkot”¹⁴⁵ helyzetétől, hogy minden kérdés vég-eredményben a cselekedet problematikájába torkoll, miként azt Kovács nagy áriája is bizonyítja: „Elég volt! Nem ott, itt, itt akarok kommu-nista lenni! Tizenhárom évig vártam, még hazaküldtek dolgozni — s most menjek megint ki, ki az emigrációba?”¹⁴⁶

Bollert regényében él Rudolf Haas is, aki Bollert alakmása, és mert Sinkó a *Tizennégy napban* nemcsak egy „regényben regényt” alkot a bécsi epizódokkal, hanem Bollert regényének mintegy a regényét is bele-szővi, az alkotó kérdéseivel is dústja, a maga munkájának kérdéseibe is beavatja az olvasóját. Így kerül sor a következő mondatok megfogal-mazására is:

„Ez a Rudolf Haas egyelőre ellene van a demokraciának, mert a de-mokrácia rendszerének kommunista kritikájával teljesen egyetért, de ellene van a proletárdiktatúrának is, mindennek ellene van, mert nem talált már semmit a politikában, amiért egész szívvel s egész lélekkel

¹⁴² Uo. 118.

¹⁴³ Uo.

¹⁴⁴ Uo. 334—335.

¹⁴⁵ Uo. 376.

¹⁴⁶ Uo. 378.

lelkessedni tudna. Mindenütt talál valamit, amitől irtózik. Ez zsákutca; minden ellen lenni, ez sok, kevesebb több volna — mondaná erre Kovács. Lehet, hogy igazad van s akkor — hisz ez a számomra olyan érdekes ebben a regényemben — én magam sem tudom, kezdettől fogva nem tudtam s még ma sem tudom, hogy hova fog vezetni a Rudolf Haas útja. Én nem úgy írtam regényt, mint ahogy valami professzor, aki már előre tudja a kísérlet eredményét, egy kémiai folyamatot mutat be, »kísérletez« a tanítványai előtt — nekem magamnak is meglepetés lesz, hogy mi jön ki a kísérletből... a kísérletből, melyet én Rudolf Haasszal és amit a közbejött események sorozata, ami tán maga az élet, folytat énvelem.”

Fölöttébb tanulságos tehát idézetünk folytatása is:

„Rudolf Haas nem zsákutcába jutott, hanem az derül ki, hogy ő az emberben megtestesült zsákutca maga, zsákutca, melyből nem vezet ki út a világba, az élők cselekvő, építő és pusztító életébe. Igen, csakhogy ő, Bollert ennek ellenére kapcsolatba került most a forgataggal... igen, de nyomban ő maga fedezte föl, hogy csak a forgatagban élők sorsa az érdekes, csak Kovács, csak Sallai, csak Fürst sorsa számíthat érdeklődésre, őneki Bollertnek azonban az ő jelenlétükben... nincs funkciója.”¹⁴⁷

S végeredményben nem ennek az érdeklődésre számító funkciókérésnek a regényét írta-e meg Sinkó Ervin, függetlenül egy József Attila, egy Déry Tibor művészi és politikai „észjárásától”, de azokkal mégis összhangban? Nem elkendőzni, felszínre akarta hozni a mozgalom és a társadalom életének emberekben megtestesülő ellentmondásait. S mert olyan korban írta, amelyben a szükséges eszmei és művészi perspektívák hiányoztak, csak „A történet véget ér” című fejezet utolsó mondataiban tudta inkább lírai, mint eszmei távlatát felvillantani a társadalmi-politikai harcok értelmének, abból a gondolatból kiindulva, hogy „épp a teljes sötétség sejteti, hogy közeledik az éjszaka vége”. Itt már nem a véletleneknek Sinkó regényében feltűnően pontos munkája¹⁴⁸ eredményéről van szó (mert a véletlenek segítségével teremti meg regénye zárt emberi áramkörét!), hanem egy olyan eszmei távlatról, amelyet a harcokban álló Drvaron lehetett megszerezni. Ehhez azonban a bécsi „krisztianus ideológia” semmiféle támpontot nem tudott kínálni.

(Befejező rész a következő számban)

¹⁴⁷ Uo. 336—337.

¹⁴⁸ Bosnyák István: Vázlatok egy portréhoz. Újvidék, 1975. 59.